

Lise öğrencilerinin cinsel tutum ve davranış özellikleri

Sexual attitudes and behaviors of high school students

Şahbal Aras¹, Semih Şemin², Türkan Günay³, Esmahan Orçın⁴, Sema Özcan⁵

Bu çalışmanın amacı, ergenlerin cinsel tutum ve davranışlarının değerlendirilmesidir. Araştırmacılar tarafından oluşturulan anket formu, lise son sınıf öğrencilerine sınıflarında uygulanmıştır.

Saptanan bulgular değerlendirildiğinde mastürbasyon, cinsel ilişki yaşama ve partner sayıları erkeklerde fazla bulunmuştur. İlk cinsel ilişkiye yönlendiren etkenler arasında 'aşk'ın belirtilme oranı, ilk cinsel ilişkiyi 'özel biriyle' yaşama ve cinsel ilişki sonrasında olumsuz duygular kızlarda fazla bulunmuştur. Erkeklerde cinsel ilişki yaşamış olanların oranı ve ilk cinsel ilişki yaşı gelişmiş ülkelere yakın bulunmuştur. Buna karşın ilk cinsel ilişkide kondom kullanım oranı düşüktür. Meslek lisesinde okuma, okul başarı düşüklüğü, sigara içme, aile geliri yüksekliği cinsel ilişki yaşama ile ilişkili bulunmuştur. Bu bulgular, ülkemizde eğitim ve koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik etkili çözümler üretilmesinde yol gösterici olabilir.

Anahtar kelimeler: cinsel eğitim, cinsel tutum ve davranış, ergenler

The aim of the present study was to evaluate sexual attitudes and behaviors in adolescents. A questionnaire designed by researchers was applied to last year high school students in their classrooms.

The evaluation of findings revealed that the rates of masturbation and sexual intercourse and median partner numbers in males were higher than females. On the other hand, the proportions of marking 'love' as the motivational factor for the first sexual intercourse, experiencing the first sexual intercourse with a 'special person' and having negative feelings after the first sex among females were higher than males. In this study, the rates of having sexual intercourse and the mean age of first sexual intercourse among males were similar to developed countries. However, the use of condom in first intercourse was low. Attending to the vocational high school, lower academic performance, cigarette smoking, higher income were relevant to having sexual intercourse. These findings may be helpful us in order to produce effective solutions for education and preventive health services.

Key words: adolescents, sexual attitude and behavior, sexual education.

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

² Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Etik Anabilim Dalı

³ Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

⁴ Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilim Dalı

⁵ Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı

Yazışma adresi: Şahbal Aras, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı İnciraltı, 35340 İzmir

Tel:(232) 412 35 57

e-mail:sahbal.aras@deu.edu.tr

Alındığı tarih: 02. 02. 2005, kabul tarihi: 25. 05. 2005

Giriş

Üç kıtanın kesişme bölgesinde yer alan Türkiye, cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından dünyanın en riskli ülkeleri arasında sayılmaktadır (1). Türkiye'nin turizm hareketleri veya göç yolları üzerindeki konumu ve yurt dışında çalışan milyonlarca vatandaşın varlığı, başka toplumlarla etkileşimi kolaylaştırarak cinsel yolla bulaşan hastalık riskini arttırmaktadır. Devlet denetimindeki genelevlerde kayıtlı hayat kadınlarının sağlık kontrollerinin düzenli olamaması, kayıt dışı olarak sokakta çalışanların fazlalığı ve hayat kadınları ile ilişkide kondom kullanımının yetersizliği, bu riski daha da arttırmaktadır (2). Sağlık Bakanlığı 2004 Haziran sonu tarihli verilere göre ülkemizde 1804 (1240 erkek, 562 kadın) kişi HIV ile enfektir. Risk gruplarının test edilmemeleri dolayısıyla, bu rakamların asıl düzeyi yeterince yansıtmadığı belirtilmektedir (3). İstatistiklerdeki bu belirsizlik ülkemizde cinsel yolla bulaşan hastalıklarla ilgili gerçek durumun saptanmasını ve önlem alınmasını etkilemektedir.

Nüfusun %99,8'i Müslüman olan ülkemizde, laiklik açık bir toplumsal ortam sağlamaktadır (4). Bununla birlikte, cinsel tutum ve davranışlar açısından farklı sosyokültürel grupların (kadın/erkek, kentsel/kırsal bölge, yaş, eğitim düzeyi) farklı özellikler gösterdiği bilinmektedir (2,5). Örneğin toplumun %30'unun yaşadığı kırsal kesimde geleneksel tutucu yaklaşımların etkileri sürmektedir (6,7). Köyden kente olan yoğun göç, bu eğilimleri yaygınlaştırmaktadır. Birçok kişi cinselliğin açıkça konuşulmasını bir tabu olarak görmekte; kadınlara evlilik dışı cinsel ilişkiyi yasaklamaktadır (8). Bu yasaklar bazen zorla bekaret kontrolü ve evlilik dışı cinsel ilişki yaşayan gençlerin evlenmeye zorlanması, bazen de töreleri uygulama adına kadına yönelik cinayete varan şiddet olaylarına yol açabilmektedir (9). Kadın için yasaklanan cinsellik, erkek için izin verilmekten öte, beklenen bir etkinlik olarak görülmektedir (2). Bu toplumsal ortam, cinsel davranışlarda cinsiyete özgü farklılıkları belirginleştirmektedir. Doğal gelişim sürecinde cinsel davranışlar üzerinde kızlarda psikososyal etkenler daha etkili iken, erkeklerde hormonların etkisinin daha belirgin olduğu bildirilmektedir (10, 11). Bu tür farklılıkların gelişmiş ülkelerde azalma eğilimi göstermesine karşın, ülkemizdeki toplumsal ortamda büyük oranda sürdüğü görülmektedir (12).

Gelişim sürecinde cinsel konulardaki tutum ve davranışlarıyla da çocuklara model olan ebeveynlerin, eğitimcilerin veya

sağlık çalışanlarının, çocuk ve ergenlerle gelişim düzeylerine uygun şekilde, yargılamadan ve güven verici koşullar sağlayarak cinsel konuları konuşabilmeleri, onların daha açık olmalarını ve risklerle ilgili daha çok bilgi kazanmalarını sağlayabilir (13,14). İsveç gibi gelişmiş bir ülkede bile liseli öğrencilerin ancak yarısının (kızların %60,1'i ve erkeklerin %40'ı) ebeveynleri ile cinselliği konuşabildiği bildirilmektedir (15). Bu durumda televizyon izleme alanında dünya birinciliğini kazanan ve yılda 6 kişinin bir kitap okuyabildiği ülkemizin sosyokültürel ortamında, bazı yörelerde hala töre nedeniyle genç kızların okula gönderilmeyip 14-15 yaşında evlendirildikleri göz önüne alındığında, cinsel eğitim sürecinin zorluklarla dolu olabileceği düşünülebilir (16,17).

Ülkemizde aile ve toplumda açıkça tartışılamayan cinsel konular eğitim sisteminde de kendine yer bulamamaktadır. Gerek öğretmenlerin eğitimi sürecinde, gerekse okullardaki eğitim müfredatında cinsel eğitim konularına yeterince yer verilmemektedir (18). Gelişmiş ülkelerde ilkokulun ilk yıllarından itibaren çocuğun yaş ve gereksinimlerine göre ayarlanmış kapsamlı programlar şeklinde uygulanan cinsel eğitim, ülkemizde ilkokulda "bitki üremesi", lisede ise "kadın ve erkek üreme sistemi" konuları ile sınırlı kalmaktadır (19). Az sayıda öğrenciye ulaşabilen cinsel eğitim konusundaki pilot uygulamalar bir türlü yaygınlaşamamaktadır (20). Cinsel eğitimin önündeki engellerin başında eğitimcilerin ve ebeveynlerin bu konudaki çekinceleri öne sürülmektedir. Bu çekinceler arasında "çocukların hazır olduğunda konuyu açmasını ve soru sormasını bekleme", "olası sorular karşısında kendi bilgilerinden emin olamama", "çocuğa çok erken ve çok fazla bilgi verme endişesi" ve "cinsel etkinlikleri uyarma kaygısı" sayılabilir. Buna karşılık yetişkinlerin tepkilerini kestiremediklerinden veya onları utandırmak istemediklerinden dolayı, küçüklerin de cinsel konuları açamadıkları ve okul ders programlarında cinsel eğitimin yer almasını talep ettikleri belirtilmektedir (21). Tüm bunların sonucunda ülkemizde ergenlerin cinsel konulardaki başlıca bilgi kaynakları arkadaşlar ve kitle iletişim araçları olarak bildirilmektedir (5). Cinsel eğitimden aileler ve eğitimciler uzak dururken medya; ebeveynlerin, öğretmenlerin, çocuk/gençlerin ve genelde tüm toplumun bu konudaki temel bilgi kaynağı halindedir. Medyadaki, cinselliği sömüren ve duygusal/sosyal boyutundan çok, şiddetle ilişkili olarak sunan yayınların çocuk ve gençleri nasıl etkilediği konusundaysa, bilinenler azdır (10, 21).

Ülkemiz nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturan ergen ve gençlerde cinsel olarak aktif hale gelme oranlarının geçmişe göre artmakta olduğu dikkati çekmektedir (12, 22-24). Yaşanan hızlı sosyokültürel değişim süreciyle birlikte, yeterli eğitim olanaklarından yoksun oldukları da göz önüne alındığında bu artış, ciddi riskleri de beraberinde getirmektedir. Ergenlerin hazır olmadıkları bir dönemde yaşadıkları korunmasız cinsel ilişki ile bağlantılı ergen gebelikleri ve cinsel yolla bulaşan hastalık riskindeki artış önemli bir sağlık sorunudur (14). Ergen gebelikleri anne veya doğan çocukta ölüm/hastalanma riskinde artma, ergenin eğitim ve gelir olanaklarının sınırlanması, çocuk sayısında ve sonuçta nüfusta artış ile ilişkili bulunmuştur. Erken cinsel ilişkinin korunmasız ve çok sayıda partnerle cinsel ilişki ile bağlantılı oluşu, cinsel yolla bulaşan hastalıklar (AIDS vb.) açısından risk artışı da beraberinde getirmektedir. Erken doğurganlık ve cinsel aktivitenin sağlık açısından bu riskleri nedeniyle ergenlerin cinsel davranışlarının araştırılması önemlidir (25).

Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar daha çok liseli öğrencilerin cinsel bilgi düzeyleri, tutum özellikleri ve eğitim gereksinimlerine ve üniversite yaşlarındaki gençlerin cinsel konulardaki tutum ve davranışlarına odaklanmaktadır (2,5, 23, 24, 26-30). Liseli öğrencilerin cinsel davranışlarını araştıran ülkemizde yapılmış bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ülkemizde cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından riskin fazla oluşu, cinsel eğitim ve danışmanlık olanaklarının kısıtlılığı ve cinsel aktivite oranlarındaki artma eğilimi göz önüne alındığında liseli öğrencilerin cinsel bilgi, tutum ve davranışlarının araştırılması; eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi ve özellikle bireysel risk gruplarının saptanarak koruyucu sağlık hizmetlerinin ulaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin cinsel tutum ve davranış özellikleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulguların gösterdiği güncel durum, çağın değişen koşullarına uygun eğitim ve sağlık politikalarının planlanmasında yol gösterici olabilir.

Gereç ve Yöntem

Çalışma grubu

Bu çalışma 2004 yılı Mart-Nisan aylarında İzmir ili Konak İlçesi'ndeki devlet liselerinin son sınıf öğrencilerinde yapılmıştır. Türkiye'nin üçüncü büyük şehri olan İzmir'in şehir merkezinin toplam nüfusu 2000 yılı nüfus sayımı

verilerine göre 2 232 265 olup; Konak ilçesi 782 309 olan nüfusu ile İzmir'in en büyük merkez ilçesidir (31). Çalışma döneminde Konak İlçesi'nde yer alan 55 adet devlet lisesinin son sınıflarındaki öğrenci toplamı 10 626'dır. Bunların 4 453'ü (%41,9) mesleki ağırlıklı; 6 173'ü (%58,1) teorik ağırlıklı okul öğrencisidir. Çalışmaya alınacak öğrenci sayısı, Epi İnf 2002 programında görülme sıklığı %50 alınarak % 3 sapma ile %95 güven aralığında 973 öğrenci olarak hesaplanmıştır. Okullar meslek ağırlıklı ve teorik ağırlıklı olmasına göre tabakalandırılarak, meslek ağırlıklı okullardan 408, teorik ağırlıklı okullardan 565 öğrencinin çalışmaya alınacağı hesaplanmıştır. Her sınıfta 35 öğrenci olduğu düşünülerek hesaplandığında 27 okuldaki (11 mesleki ağırlıklı ve 16 teorik ağırlıklı okul) birer sınıfa uygulama yapılması planlanmıştır. Buna göre Konak Bölgesi'nde uygulama yapılacak okul ve sınıflar rastgele sayılar tablosundan yararlanarak örneğe alınmıştır. Hedeflenen 973 öğrenciden 861'ine ulaşılmıştır. Ulaşma oranı %88,5'dir.

İşlem

Milli Eğitim Sağlık Eğitimi Vakfı'ndan proje desteği alan bu çalışma ile ilgili yasal onaylar, İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınmıştır. Örneğe alınan okullarda, öğrencilerin uygun olan rehberlik saatlerinde uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar anket uygulanması sırasında sınıflarda bulunmuş ve uygulama öncesinde çalışmanın amacını açıklamışlardır. Anket formunun kapsadığı konularda yardım gereksinimi duyduklarında başvurabilecekleri birimler konusunda öğrenciler bilgilendirilmişlerdir.

Gereç

Anket formu öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini, okul başarı düzeyini, aile özelliklerini, ilk cinsel ilişki ile ilgili özelliklerini, cinsel konulardaki tutum ve davranış özelliklerini araştıran sorulardan oluşmaktadır. Anket formu oluşturulurken, ilgili literatüre dayanarak hazırlanan sorular öğrencilerin düzeyine ve kültürümüze uygun olarak düzenlenmiştir. Çoktan seçmeli ve boşluk doldurmalı sorulardan oluşan anket formu, veri toplama öncesinde 20 lise son sınıf öğrencisine uygulanarak gözden geçirilmiştir. Okunabilme ve anlaşılabilirlik konusundaki geri bildirimlere göre düzeltmeler yapılmıştır.

Veri analizi

Veriler SPSS (Statistical Package of the Social Sciences) kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Ki-kare testleri, t-testi, Mann-Whitney U testi ve cinsel aktiviteye etki eden değişkenlerin bir arada değerlendirilmesi için lojistik regresyon analizinden yararlanılmıştır. Yaş, ilk boşalma/menarş yaşı, gelir düzeyi ve karne notu lojistik modele sayısal değer olarak sokulmuştur. Tüm analizlerde 0,05'ten küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Bulgular

Çalışma grubundaki 861 öğrencinin %52,6'sı erkek ve %47,4'ü kızdır. Öğrencilerin yaş ortalaması erkeklerde (17,6±0,7) kızlara (17,3±0,6) göre anlamlı düzeyde büyük bulunmuştur (p<0,001, t=6,16). %35,2'si mesleki ağırlıklı, %64,8'i teorik ağırlıklı lisede eğitim görmekte olan öğrencilerin %19,4'ünün okulda sene tekrarı olduğu belirlenmiştir. Tekrar ettiği sınıfı belirten 150 öğrencinin %60,7'si 9. sınıfı ve %29,3'ü 1. sınıfı tekrar etmiştir. Öğrencilerin %24,3'ü tarafından bildirilen sigara alışkanlığı, erkeklerde kızlardan anlamlı düzeyde fazladır (p<0,001, $\chi^2=18,74$). Çalışma grubundaki öğrencilerin %88,8'i öz anne ve babası ile birlikte yaşarken; annelerin %76'sı ev hanımı, babaların %33,8'i serbest/esnaf, %22,2'si işçi/çiftçi, %18,5'i emekli olarak bildirilmiştir. Bildirilen aylık gelir düzeylerinin medyanı 750 YTL'dir. İlk boşalma yaşı 414 erkek öğrencide ortalama 13,1 ±1,4 (8-17 yaş arası); menarş yaşı 399 kız öğrencide ortalama 13,4 ±1,1 (10-17 yaş arası) olarak bildirilmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerin ve ailelerin özelliklerinin dağılımı Tablo I'de ve Tablo II'de yer almaktadır.

Tablo I: Çalışma grubundaki öğrencilerin ve ailelerinin özellikleri

Özellikler	%(n)
Cinsiyet (N=861)	
Erkek	52,6 (453)
Kız	47,4 (408)
Okul tipi (N=861)	
Teorik ağırlıklı	64,8 (558)
Mesleki ağırlıklı	35,2 (303)
Okulda sene tekrarı (N=814)	
Yok	80,6 (656)
Var	19,4 (158)
Sigara alışkanlığı olanlar (N=853)	
Erkeklerde	30,4 (137)
Kızlarda	17,4 (70)
Aile özelliği (N=847)	
Öz anne baba ile birlikte yaşama	88,8 (752)
Parçalanmış aile	11,2 (95)
Anne eğitim düzeyi (N=846)	
İlköğretim düzeyinde	67,5 (571)
Lise veya yüksekokul	32,5 (275)
Baba eğitim düzeyi (N=826)	
İlköğretim düzeyinde	56,2 (464)
Lise veya yüksekokul	43,8 (362)

Tablo II: Çalışma grubundaki öğrencilerin ve ebeveynlerinin özellikleri

	Ortalama ± SS	Aralık
Öğrencilerin yaşı (yıl) (N=861)	17,5 ± 0,7	16-20
İlk yarıyıl karne notu (N=696)	3,5 ± 0,7	1 - 5
Ailenin toplam aylık geliri (YTL) (N=643)	955 ± 988	150-10 000
Anne yaşı (yıl) (N=836)	41,7 ± 5,0	30-61
Baba yaşı (yıl) (N=817)	46,7 ± 5,4	34-69

SS=standart sapma

Öğrencilerin cinsel konulardaki tutum ve davranış özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı Tablo III'te yer almaktadır. Mastürbasyon yapma ve cinsel ilişki yaşama oranları erkeklerde kızlardan anlamlı düzeyde fazla bulunmuştur. Öğrencilerin %73,1'i eşcinselliği olumsuz karşılarlarken; %26,9'u eşcinselliği olağan bulduğunu

Tablo III: Öğrencilerin cinsel konulardaki tutum ve davranış özellikleri

Özellikler	Erkek % (n)	Kız % (n)	p	χ^2	Tüm grup % (n)
Mastürbasyon yapma (N=780)	82,5 (348)	14,5 (52)	<0,001	355,13	51,3 (400)
Eşcinselliğe hoşgörü (N=800)	20,4 (87)	34,3 (128)	<0,001	18,99	26,9 (215)
Eşcinsel ilgi duyma (N=836)	7,9 (35)	4,8 (19)	0,097	2,75	6,5 (54)
Cinsel ilişki yaşama (N=827)	56,6 (248)	5,1 (20)	<0,001	246,92	32,4 (268)
İlk cinsel ilişkide kondom kullanımı (N=264)	55,7 (137)	44,4 (8)	0,496	0,46	54,9 (145)

belirtmiştir. Eşcinselliğe hoşgörülü yaklaşım oranı erkeklerde kızlardan anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Kendi cinsiyetinden kişilere karşı cinsel ilgi duyma ve ilk cinsel ilişkide kondom kullanımı her iki cinsiyette benzer oranlarda bulunmuştur.

İlk cinsel ilişkiye yönlendiren etkenler ve ilk cinsel ilişkiden sonra hissedilenler Tablo IV'te yer almaktadır. İlk cinsel ilişkiye yönlendiren etkenler arasında 'aşk' kızlarda, 'fiziksel zevk' erkeklerde anlamlı düzeyde daha fazla oranda bulunmuştur. İlk cinsel ilişkiden sonra hissedilenler arasında 'zevk' ve 'rahatlama' erkeklerde, 'utanç', 'pişmanlık' ve 'tiksinme' kızlarda anlamlı düzeyde daha fazla oranda bulunmuştur.

İlk cinsel ilişki yaşı ile ilgili bildirilen özellikler, ilk cinsel ilişkinin yaşandığı kişinin özellikleri ve o döneme dek cinsel ilişki yaşanan partner sayılarının oranları Tablo V'te yer

almaktadır. İlk cinsel ilişki yaş ortalaması erkeklerde kızlara göre anlamlı düzeyde daha küçük bulunmuştur ($p<0,001$, $t=-4,23$). İlk cinsel ilişkiyi 'özel kız ya da erkek arkadaşla' yaşama oranı kızlarda (%94,7) erkeklerde (%38,5) göre anlamlı düzeyde daha fazla bulunmuştur ($p<0,001$, $\chi^2=20,54$). 242 öğrenci tarafından bildirilen cinsel ilişki yaşanan partner sayılarının medyanı genel olarak 3'tür (kızlarda 1, erkeklerde 3) ($p=0,014$, Mann-Whitney $U=1494,5$). Birden fazla partnerli olma oranı erkeklerde (%75,2) kızlarda (%40) göre anlamlı düzeyde fazla bulunmuştur ($p=0,002$, $\chi^2=9,68$).

Çeşitli grupların cinsel ilişki yaşama oranları karşılaştırıldığında; cinsel ilişki yaşama; erkek cinsiyetinde, meslek lisesinde okuyanlarda, sene tekrarı olanlarda, ailesinin maddi durumu iyi olanlarda, sigara kullananlarda ve anne - baba eğitimi yüksek olanlarda daha fazla oranda bulunmuştur

Tablo IV: İlk cinsel ilişkiye yönlendiren etkenler ve ilk cinsel ilişkiden sonra hissedilenlerin cinsiyete göre dağılımı

İlk cinsel ilişkiye Yönlendiren etkenler	Erkek N=247 % (n)	Kız N=21 % (n)	p	χ^2	Tüm grup N=268 % (n)
Fiziksel zevk	83,8 (207)	57,1 (12)	0,006*		81,7 (219)
Merak ve deneyim kazanma isteği	67,2 (166)	57,1 (12)	0,486	0,49	66,4 (178)
Aşk	26,7 (66)	90,5 (19)	<0,001	33,44	31,7 (85)
Partneri memnun etme isteği	29,1 (72)	38,1 (8)	0,541	0,37	29,9 (80)
Kendini kanıtlama isteği	24,3 (60)	4,8 (1)	0,054*		22,8 (61)
Partnerin ısrarı	23,1 (57)	14,3 (3)	0,428*		22,4 (60)
Sosyal ortamın beklentileri	9,7 (24)	0 (0)	0,233*		9,0 (24)
İlk cinsel ilişkiden sonra hissedilenler					
Zevk	91,1 (225)	71,4 (15)	0,014*		89,6 (240)
Rahatlama	81,0 (200)	57,1 (12)	0,021*		79,1 (212)
Endişe	19,4 (48)	38,1 (8)	0,053*		20,9 (56)
Utanç	9,3 (23)	47,6 (10)	<0,001*		12,3 (33)
Pişmanlık	6,9 (17)	23,8 (5)	0,020*		8,2 (22)
Suçluluk	5,3 (13)	14,3 (3)	1,119*		6,0 (16)
Hayal kırıklığı	4,9 (12)	4,8 (1)	1,000*		4,9 (13)
Tiksinme	3,6 (9)	19,0 (4)	0,013*		4,9 (13)

* Fisher's exact testi

Tablo V: İlk cinsel ilişki, ilk partner ve toplam partner sayısı ile ilgili özellikler

	Erkek N=243	Kız N=20	Tüm grup N=263
İlk cinsel ilişki yaşı			
Yaş aralığı	11-18	14-18	11-18
Ortalama $\pm$ SS	15,7 $\pm$ 1,5	16,5 $\pm$ 0,8	15,7 $\pm$ 1,5
Medyan	16,0	17,0	16,0
İlk cinsel ilişkinin yaşandığı kişi	N=244 % (n)	N=19 % (n)	N=263 % (n)
Özel kız / erkek arkadaşla	38,5 (94)	94,7 (18)	42,6 (112)
Özel olmayan herhangi biriyle	31,1 (76)	0 (0)	28,9 (76)
Para karşılığı ilişkiye giren biriyle	30,3 (74)	5,3 (1)	28,5 (75)
Partner sayısı	N=222 % (n)	N=20 % (n)	N=242 % (n)
1 partner	24,8 (55)	60,0 (12)	27,7 (77)
2 partner	18,9 (42)	5,0 (1)	17,8 (43)
2'den fazla partner	56,3 (125)	35,0 (7)	54,5 (132)

(Tablo VI). Cinsel ilişki yaşayanlarda yaşamayanlara göre yaş ortalaması ve gelir düzeyi ortalaması daha büyük, ortalama menarş/ilk boşalma yaşı ve ortalama karne notu daha düşük bulunmuştur (Tablo VII).

Tek tek karşılaştırmada cinsel ilişki yaşama ile ilişkili bulunan bazı özelliklerin dahil edildiği lojistik regresyon analizinin sonuçları Tablo VIII'de gösterilmiştir (Analize dahil olan olgu sayısı= 447). Lojistik regresyon analizi sonucuna göre; erkeklerde, meslek lisesinde okuyanlarda, sene tekrarı olanlarda, karne notu düşük olanlarda, sigara alışkanlığı olan ve aile geliri yüksek olanlarda cinsel ilişki yaşama anlamlı olarak daha fazla bulunmuştur. Yaş, anne/baba eğitim düzeyi ve ilk boşalma/adet yaşı etkisiz değişkenler olarak saptanmıştır (Tablo VIII).

Tartışma

Eski çağlarda çeşitli hastalıklarla ve cinsel sorunlarla ilişkilendirilen ve günah sayılan mastürbasyon çocuk ve gençler için yasaklanmıştır (10). Günümüzde bedensel ya da psikolojik yönden sakıncalı bulunmamasına karşın, yine de mastürbasyon ile ilgili kaygı ve suçluluk duyguları, ergenleri olumsuz yönde etkilemeyi sürdürmektedir (32). Yurt dışında yapılan bazı araştırmalarda erkeklerde kızlara göre iki kat fazla oranda bildirilen mastürbasyon, Avustralya'da lise öğrencilerinde kızlarda %42,7 ve erkeklerde %58,2 gibi daha yakın oranlarda bildirilmiştir (33,34). Ülkemizde 15-24 yaşları arasındaki gençler üzerinde yapılan bir araştırmada mastürbasyon erkeklerde %97,5 ve kızlarda %25 oranında ve üniversite öğrencilerinde erkeklerde %78,7 ve kızlarda

Tablo VI: Çeşitli grupların cinsel ilişki yaşama oranlarının karşılaştırılması

	N	Cinsel ilişki yaşayanlar % (n)	p	χ^2
Kız	389	5,1 (20)	<0,001	246,92
Erkek	438	56,6 (248)		
Teorik ağırlıklı lise	530	28,7 (152)	0,003	8,89
Meslek ağırlıklı lise	297	39,1 (116)		
Sene tekrarı olan	151	52,3 (79)	<0,001	31,64
Sene tekrarı olmayan	632	28,0 (177)		
Sigara içen	199	57,8 (115)	<0,001	74,65
Sigara içmeyen	621	24,5 (152)		
Annesi ilköğretim mezunu	549	29,7 (163)	0,016	5,76
Annesi lise ve üzeri eğitilmiş	263	38,4 (101)		
Babası ilköğretim mezunu	445	27,9 (124)	0,005	7,81
Babası lise ve üzeri eğitilmiş	347	37,5 (130)		
Ailesi bütün	724	30,8 (235)	0,837	0,04
Ailesi parçalanmış	91	32,5 (28)		

Tablo VII: Cinsel ilişki yaşayan ve yaşamayanlarda çeşitli değişkenlerin ortalamaları

	Cinsel ilişki yaşamış n	Ortalama±SS	Cinsel ilişki yaşamamış n	Ortalama±SS	p	t
Yaş	268	17,6±0,7	558	17,4± 0,6	<0,001	5,19
Gelir düzeyi (YTL)	211	1161±1338	403	853±749	0,002	3,10
Menarş/ilk boşalma yaşı	253	12,9±1,3	531	13,4±1,2	<0,001	-5,35
Karne notu	215	3,2±0,7	452	3,7±0,7	<0,001	-8,34

Tablo VIII: Lojistik regresyon analizine göre cinsel ilişki yaşamayı etkileyen etkenler

	β	p	Olasılıklar Oranı (OR)	%95 Güven Aralığı (CI)
Erkek cinsiyeti	3,0784	<0,0001	21,72	10,36-45,56
Meslek lisesinde okuma	0,6878	0,0219	1,99	1,10-3,58
Yaş	-1,1711	0,4893	0,84	0,52-1,37
Karne notu	-0,0095	<0,0001	0,99	0,99-0,99
Sene tekrarı	0,8689	0,0253	2,38	1,11-5,11
Gelir düzeyi	0,0005	0,0017	1,00	1,00-1,00
Babada lise/üzeri eğitim	-0,0438	0,8925	0,96	0,51-1,80
Annede lise/üzeri eğitim	0,3831	0,2632	1,47	0,75-2,87
Sigara alışkanlığı	1,3091	<0,0001	3,70	2,00-6,84
İlk boşalma/adet yaşı	-0,0871	0,4299	0,92	0,74-1,14

%24.6 oranında bildirilirken, yakın dönemdeki bir araştırmada erkeklerde %93,9 ve kızlarda %19,7 olarak belirlenmiştir (2,5,35). Çalışmamızda ülkemizdeki ve yurt dışındaki bazı çalışmalara benzer şekilde mastürbasyon erkeklerde (%82,5), kızlardan (%14,5) fazla oranda bulunmuştur. Bu durum cinsel davranışlarda cinsiyete özgü farklılıklardan kaynaklanabileceği gibi, anket formuna isim yazılmasa bile kızların mastürbasyonu bildirmememe eğiliminden de kaynaklanabilir (10).

Karmaşık biyolojik ve psikososyal etkenlerle ilişkili olan eşcinsellik tüm kültürlerde benzer oranlarda; erkeklerde %4, kadınlarda %1-2 oranında bildirilmektedir. Cinsel kimlik gelişiminin tamamlandığı ergenlik döneminde eşcinsellikle ilgili yoğun bir karmaşa yaşanabilmektedir. Bu karmaşaya cinsel kalıp yargılara uymayanların akran gruplarında dışlanma ve damgalanmasının da eklenmesi, ergen intiharlarının üçte birinin eşcinsel ergenlerce gerçekleştirilmesi sonucuna katkıda bulunmaktadır (10). Bu bakımdan akran gruplarında eşcinsel yönelim gibi farklı özellikleri olanlara yönelik hoşgörülü yaklaşım büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde gençler üzerinde yapılan bir araştırmada 'eşcinsel biriyle arkadaşlığı uygun görmeyenlerin' oranı %68,8 olarak belirlenmiştir (35). Çalışmamızda ise lise öğrencilerinin sadece %26,9'u eşcinselliğe hoşgörülü yaklaşırken; %73,1'i eşcinselliği olumsuz karşıladığını bildirmiş ve eşcinselliğe olumsuz tutum erkeklerde kızlardan daha fazla bulunmuştur. Bu bulgular, ülkemizde farklı özellikleri olan ergenler için destekleyici akran ortamı açısından sınırlılıklar olduğunu ve bu alandaki sorunların daha yoğun yaşanabileceğini düşündürmektedir.

Yurt dışında yapılan çalışmalarda ergenlik döneminde, kendi cinsiyetinden kişilere cinsel ilgi duyma kızlarda %7-18, erkeklerde %7,7-21 ve genelde %15 gibi yüksek oranlarda bildirilmektedir. Buna karşın, çok daha az oranda gencin eşcinsel etkinliğe girerek eşcinsel kimlik geliştirdiği belirtilmektedir (36). Çalışmamızda kendi cinsiyetinden kişilere karşı cinsel ilgi duyma tüm grupta %6,5 oranında bildirilmiş olup; bu oran kızlarda (%4,8) erkeklere göre (%7,9) anlamlı farklı bulunmamıştır. Yurt dışındaki çalışmalara göre bu oranın düşük bulunması; öğrencilerin soruları yanıtlarken araştırmacıların / toplumun beklediği yanıtı verme veya onların hoş karşılamayacağı bilgiyi vermekten kaçınma eğilimleriyle ilişkili olabilir (social desirability effect). Çalışmamızda yurt dışı çalışmalardan

biraz daha düşük oranda da olsa liseli ergenlerde eşcinsel ilgiler olabileceği saptanmıştır. Eşcinsellik olarak devam etme olasılığı çok küçük olsa bile, bu tür ilgiler ergenlerde yoğun suçluluk ve kaygı duyguları uyandırabilmektedir (32). Cinsel kimlik gelişimi sürecinde bu olağan özellikler açısından ergenlerin eğitim ve yönlendirilmesi önemlidir. Buna karşın, cinsel eğitim programlarında çoğunlukla cinsel ilişkinin tehlikeleri, istenmeyen gebeliklerin sonuçları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve cinsel istismardan korunma gibi konular vurgulanırken; batı ülkelerinde bile ergenlerin çok ilgilendikleri eşcinsellik, mastürbasyon ve cinsel zevk gibi konulara yer verilmediği belirtilmektedir (10).

Ergenlerde cinsel ilişki yaşama oranları Jamaika'da %62, lise öğrencilerinde Etiyopya'da %33, Nijerya'da erkeklerde %42,7, kızlarda %23,2, İsveç'te erkeklerde %44, kızlarda %47 olarak bildirilmiştir (15, 37-39). İzmir'de üniversite öğrencilerinde yapılan araştırmada erkeklerde %61,2 ve kızlarda %18,3 olarak bulunun cinsel ilişki yaşama oranı; İstanbul, Eskişehir ve Kütahya'daki üç üniversiteyi kapsayan bir araştırmada erkeklerde %67,8 ve kızlarda %25,1 olarak belirlenmiştir (5,23). Çalışma grubundakilere yakın yaşta, (ortalama 18 yaşında) üniversiteye yeni kaydolun öğrenciler üzerinde Ankara'da 2000 yılında yapılan bir araştırma, 1427 öğrencinin %19'unun cinsel ilişki yaşadığını ortaya çıkarmıştır (erkeklerde %26 ve kızlarda %10) (27). Çalışmamızda, öğrencilerin %32,4'ün tarafından bildirilen cinsel ilişki yaşama oranı erkeklerde (%56,6) kızlara (%5,1) göre yüksek bulunmuştur. Saptanan cinsel ilişki yaşama oranları, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerde yapılan araştırmadaki oranlara göre erkeklerde daha yüksek, kızlarda daha düşük; üniversitelerde yapılan diğer yakın tarihli çalışmalara göre erkeklerde yakın, kızlarda daha düşük olarak bulunmuştur. Yurt dışı araştırmalarda, özellikle gelişmiş ülkelerde cinsel ilişki yaşama oranlarının kızlarla erkekler arasında yakın olduğu görülürken, çalışmamızda cinsel ilişki yaşama oranlarında cinsiyete göre belirgin farklılık bulunması, ülkemizin toplumsal ortamında kızlar ve erkeklerden beklenen cinsel davranışların bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Lise öğrencilerinde ortalama cinsel ilişkiye başlama yaşı Nijerya'da erkeklerde 14,6±2,8 ve kızlarda 15,2±2,6 olarak bildirilmiştir (39). Bu yaş Etiyopya'da 15,3±2,5, Jamaika'da 13,6, ABD'de 15,8, Almanya'da 16,2, Fransa'da 16,8 olarak belirlenmiştir (38,37,40). Çalışmamızda ilk cinsel ilişki yaşı erkeklerde (15,7±1,5), kızlara (16,5±0,8) göre daha küçük

bulunmuştur. Bu çalışmada kızlarda 17 ve erkeklerde 16 olarak belirlenen ilk cinsel ilişki yaşının medyanı; ergenlerde İngiltere’de her iki cinsiyette 16 ve İsveç’te 15 olarak belirlenmiştir (15, 41). Çalışmamızda saptanan ilk cinsel ilişki yaşının, özellikle erkekler açısından gelişmiş ülkelerden bildirilen değerlere yakın olduğu dikkati çekmektedir. Ergenlerde ilk cinsel ilişkide kondom kullanımı İsveç’te erkeklerde %86 ve kızlarda %70,4, İngiltere’de erkeklerde %82,5 ve kızlarda %80,3, Kamboçya’da erkeklerde %67 ve kızlarda %10 olarak belirlenmiştir (15,41,42). Ülkemizde üniversite öğrencileri arasında ilk cinsel ilişkide kondom kullanımı Antalya’da %28,8, İzmir’de erkeklerde %49,4 ve kızlarda %36,4 olarak bildirilmiştir (5, 29). Çalışmamızda ilk cinsel ilişkide kondom kullanımı %54,9 öğrenci tarafından bildirilmiş olup erkekler (%55,7) ve kızlar (%44,4) arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Çalışmamızda saptanan ergenlerin ilk cinsel ilişkide kondom kullanım oranının, cinsel eğitimin uygulandığı gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük olduğu görülmektedir.

İlk cinsel ilişkinin para karşılığı olması Etiyopya’lı lise öğrencilerinde %9,1 oranında bildirilmiştir (38). Ülkemizde erkeklerde ilk cinsel ilişkinin para karşılığı gerçekleştirilmesinin fazla olduğu belirtilirken, bu oran üniversite öğrencilerinde yapılan çalışmalarda %23,7 ve %6 olarak bulunmuştur (5,23). Çalışmamızda ilk cinsel ilişkiyi para karşılığı ilişkiye giren biriyle yaşama erkeklerde %30,3 olarak belirlenmiştir. İlk cinsel ilişkinin yaşandığı partner olarak ‘özel kız ya da erkek arkadaş’ kızlarda daha yüksek oranda bildirilmiş; ilk cinsel ilişkiye yönlendiren etkenler arasında ‘aşk’ kızlarda, ‘fiziksel zevk’ erkeklerde daha fazla bulunmuştur. Bu bulgular, kızların erkeklere göre cinsellikle aşkı daha fazla bağlantılı gördüğü şeklindeki verilerle uyumludur (5,11). Son dönemde gelişmiş ülkelerde cinsiyetler arası farklılıkların azalmasıyla bu eğilimlerin değişmekte olduğu; erkeklerin cinsel isteklerinin etkisinde daha az kalarak, cinselliği sevgi ve sürekli bir ilişki temelinde yaşama eğilimlerinin arttığı belirtilmektedir (43).

Partnerin ısrarı, arkadaşların cinsel ilişki yaşamış olması, merak, büyümüş olmayı isteme gibi etkenler ergenleri daha erken yaşta cinsel ilişki yaşamaya yönlendirebilmektedir. 13-18 yaşlarında cinsel ilişki yaşamış ergenlerin %47’si (erkeklerde %40, kızlarda %55) bu dönemde yapmaya hazır olmadıkları bir şeye zorlandıklarını hissettiklerini belirtmişlerdir (44). Erken cinsel deneyimlerle ilgili duyguların sonraki cinsel yaşantı üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir

(10). Çalışmamızda ilk cinsel ilişkiden sonra hissedilenler arasında ‘zevk’ ve ‘rahatlama’ erkeklerde, ‘utanç’, ‘pişmanlık’ ve ‘tiksime’ kızlarda daha fazla oranda bulunmuştur. Kızların ilk cinsel ilişkiyi olumsuz duygularla daha fazla ilişkilendirmeleri, henüz hazır olmadan bunu yaşamalarından kaynaklanabileceği gibi, sosyal etkenlerle de ilişkili olabilir. İsveç’te liseli öğrencilerde partner sayılarının medyanı her iki cinsiyette de eşit olarak (2,0) bulunmuştur (15). Bu çalışmada ise cinsel ilişki yaşanan partner sayılarının medyanı erkeklerde (3) kızlardan (1) fazla ve tüm grupta 3 olarak bulunmuştur. Çalışmamızda birden fazla partnerli olma oranı da erkeklerde (%75,2) kızlara (%40) göre fazla bulunmuştur. Bu oran üniversite öğrencilerinde İzmir’de erkeklerde %84,6 ve kızlarda %46,7 olarak, Antalya’da %76,5 olarak belirlenmiştir (5,29). Yurt dışında, Nijerya’da ergenlerde erkeklerde %57,1 ve kızlarda %48,3; ABD’de kızlarda ve erkeklerde aynı olmak üzere %56 oranında birden fazla partner bildirilmiştir (39,45). Yurt dışı çalışmalarda son dönemde erkeklerdeki partner sayısının azalmasıyla kızlarla erkeklerin partner sayılarında görülen yakınlaşmanın ülkemizde gözlenmemesi cinsiyete özgü farklılıkları yansıtmaktadır (34).

Ergenlik döneminde psikososyal gelişimi bozabilen ve sorunlara yatkınlık yaratan riskli davranışlar sık görülür. Riskli davranışlar arasında sigara içme, alkol/madde kullanımı, riskli araba kullanma, erken cinsel aktivite, sağlıksız yeme davranışları, hareketsiz yaşam, okuldan kaçma, okulu bırakma ve derslere ilgisizlik gibi okulla ilgili davranışlar yer almaktadır. Ergenleri riskli davranışlardan koruyan ya da riskli davranışlara yatkınlık yaratan çeşitli etkenler sayılmaktadır (46). Jessor’un ‘problem davranışlar’ kuramına göre riskli davranışlar ergenlerde kümelenme eğilimi gösterir; yani, riskli davranışlardan birini sergileyen birey, diğerlerine de yatkınlık taşır. Örneğin madde kullanmayı denemiş olan bir ergen aynı zamanda cinsel aktiviteye girme veya yasadışı davranışlar açısından da risk alma eğiliminde olabilir (47). Literatürde sigara alışkanlığı, cinsel ilişki yaşama, alkol-madde kullanımı ve intihar girişimi gibi ergenlikte fazla olan risk alma ve deneme eğilimlerinin, özellikle erkeklerde belirgin olduğu bildirilmektedir (48). Okul başarısı ve eğitim düzeyi arttıkça risk alma davranışları azalmakta; başarısı düşük ve eğitim düzeyi az olan ergenlerin cinsel ilişki yaşama ve gebelik olasılığı fazla bulunmaktadır (10,48,49). İsveç’te mesleki ağırlıklı lisede okuyan ergenlerde cinsel ilişki yaşama oranı teorik ağırlıklı liseye göre fazla olarak bildirilmiştir (15).

Arnavutlukta üniversite öğrencilerinde cinsel ilişki yaşama ile ebeveyn eğitim düzeyi yüksekliği ve yüksek gelir düzeyi ilişkili bulunmuştur (50). Jamaika’da ise 13-19 yaşındaki ergenlerde erkek cinsiyeti, daha büyük yaşta olma ve özyeterliliğin fazlalığı cinsel ilişki yaşama ile ilişkili bulunmuştur (37). Genel olarak; istismara uğrayan, öğrenme sorunları olan, alkol-madde kullanımı ve antisosyal davranışları olan, puberteye erken giren, benlik saygısı düşük, depresif ve psikosomatik belirtileri olan cinsel rol davranışlarına yönelik eğilimi fazla olan, çatışmalı veya parçalanmış aileden gelen ve düşük gelir düzeyi olan ergenlerin erken yaşta cinsel ilişki yaşama riski taşıdığı belirtilmektedir (14,51,52). Çalışmamızda cinsel ilişki yaşama ile ilgili etkenler analiz edildiğinde erkek cinsiyeti, meslek lisesinde okuma, okulda sene tekrarı, karne notu düşüklüğü, sigara alışkanlığı ve aile gelirinin yüksekliği cinsel ilişki yaşama ile ilişkili bulunmuştur. Yaş, ebeveyn eğitim düzeyi, ilk boşalma/adet yaşı etkili bulunmamıştır. Okul başarısızlığı ve sigara alışkanlığının cinsel ilişki yaşama ile ilişkili bulunması ergenlerde riskli davranışların sık olarak bir arada bulunduğunu ileri süren görüşleri desteklemektedir. Bu çalışmada liseli ergenlerde cinsel ilişki yaşama ile ilgili olarak, literatürle de uyumlu olan etkenlerin yanı sıra, ülkemize özgü etkenler de saptanmıştır. Aile geliri yüksekliğinin cinsel ilişki ile bağlantılı bulunması, maddi olanakların ülkemizde erkekler açısından beklenen bir aktivite olan cinselliği kolaylaştırması ile açıklanabilir.

Bu çalışmada saptanan cinsel tutum ve davranışlardaki cinsiyete özgü farklılıklar ülkemizdeki toplumsal ortamın özelliklerini yansıtmaktadır. Cinsel ilişki yaşama ve masturbasyon oranları, partner sayısı ve eşcinselliğe yönelik olumsuz tutum erkeklerde fazla bulunmuştur. İlk cinsel ilişkiye yönlendiren etkenler olarak ‘aşk’, cinsel ilişkiyi ‘özel biriyle’ yaşama ve cinsel ilişki sonrasında olumsuz duygular kızlarda fazla bulunmuştur. Erkeklerde ilk cinsel ilişki yaşı ve cinsel ilişki yaşamış olanların oranı gelişmiş ülkelere yakın bulunmuştur. Buna karşın ilk cinsel ilişkide kondom kullanım oranı düşüktür. Meslek lisesinde okuma, okul başarı düşüklüğü, sigara içme, aile geliri yüksekliği cinsel ilişki yaşama ile ilişkili bulunmuştur. Çalışmamızda lise öğrencilerinde cinsel ilişki yaşama ile ilişkili bulunan özellikler, riskli davranışlara eğilimli grupların belirlenmesinde ve bu davranışları önlemeye yönelik eğitim ve koruyucu sağlık hizmetlerinin planlanmasında yol gösterici olabilir.

Cinsel eğitimin, çağdaş eğitimin doğal bir parçası olarak

sağlık eğitimi kapsamında değerlendirilmesi önerilmektedir (20,53). Eğitimin gençlerin cinsel olarak aktif hale gelmesinden önce verilmesinin başta cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve istenmeyen gebeliklerden korunma olmak üzere sağlıklı cinsel yaşamla ilgili doğru alışkanlıkların geliştirilmesinde önemli olduğu vurgulanmaktadır (54). Son dönemde gelişmiş ülkelerde cinsel eğitim uygulamalarının olumlu sonuçlar vermeye başladığı; ilk cinsel ilişki yaşındaki düşüşün ve ergenlerde cinsel ilişki yaşama oranındaki artışın durduğu; cinsel ilişkide kondom kullanımının arttığı belirtilmektedir (15,41,43,55). Sağlığı riske atan davranışlardaki bu azalmanın ebeveynler, okul, medya, sağlık kuruluşları ve diğer kamu kuruluşlarının ortak çabasının sonucu olduğu belirtilmektedir (55). Dini, kültürel ve politik etkenlerin önemi göz önüne alındığında, gelişmiş ülkelerde etkili olmuş bir cinsel eğitim programını aynen alıp geliştirmekte olan ülkelere uygulama girişimi başarısızlıkla sonuçlanabilir (56). Örneğin ülkemizdeki uygulamada çağdaş cinsel eğitim uygulamalarındaki konulara ek olarak; cinselliğin duygusal ve sosyal boyutu, erken evlenme ve erken gebelikler, cinsiyetler arası eşitlik, akraba evlilikleri ve cinsel sorunlar için başvurulabilecek birimler gibi konuların vurgulanması yararlıdır (21). Çalışmamızda saptanan veriler ülkemizde ergenlerin ilgilerine ve gereksinimlerine uygun cinsel eğitim programlarının hazırlanmasında yol gösterici olabilir.

Bu çalışmada saptanan erkek ergenlerin cinsel aktiviteye başlama yaşının düşüklüğü, partner sayısının fazlalığı, kondom kullanımının yetersizliği şeklindeki bulgular; doğru ve eksiksiz bilgiye ulaşma olanaklarının sınırlılığı ile bir araya gelince ergenler için önemli sağlık risklerini de beraberinde getirmektedir. Bu süreçte ergenleri sorumlu cinsel yaşam ve aile yaşamı ile ilgili becerileri kazanmış bireyler olarak yaşama hazırlama görevi olan yetişkinlerin, bu konuda kendilerine düşen sorumlulukları üstlenmeleri ve harekete geçmeleri önemlidir.

Ülkemizde lise öğrencilerinde cinsel davranışları araştıran başka araştırmaya ulaşılamadığından, çalışmamızdaki bulgular daha çok üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Bu durum bulguların ne derece çalışmanın yapıldığı bölgeye özgü, ne derece Türkiye için genellenebilir olduğunu yorumlamada ve karşılaştırmada güçlük yaratmıştır. Çalışma grubuna sadece devlet lisesi öğrencilerinin alınıp, diğer liselerin dışarıda bırakılması ve okumayan öğrencilerin dahil edilmemesi saptanan bulguların tüm ergenlere genellenmesini sınırlamaktadır. Türkiye’nin üçüncü büyük

il merkezinin en büyük ilçesinden bir örnekleme ait verilere ulaşılmış olması dolayısıyla, ülke geneline yönelik yorum yapmak güçtür. Anket formunda partner sayısı dışında öğrencilerin cinsel aktivite düzeyi sorgulanmamıştır. Eksik kalan cinsel tutum ve davranış alanlarını da kapsayacak ve farklı bölgelerden tüm ergenlerin özelliklerini gösterecek şekilde planlanan yeni araştırmalarla bu çalışmada saptadığımız bulgular geliştirilebilir.

Teşekkür

Bu çalışma Milli Eğitim Sağlık Eğitimi Vakfı'ndan proje desteği almıştır. Projenin uygulanmasına izin veren yönetici ve eğitimciler ve anket formunu dolduran öğrencilere teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- World Health Organization (WHO) UNAIDS. Global HIV/AIDS surveillance report, 1998 June.
- Çok F, Gray LA, Ersever H. Turkish university students' sexual behaviour, knowledge, attitudes and perceptions of risk related to HIV/AIDS. *Culture, Health and Sexuality* 2001; 81- 99.
- Sağlık Bakanlığı. Türkiye'de AIDS yayılımı. *AIDS Dergisi* 2004; 20: 5.
- Günes F. Türkiye'de dinin genel görünümü ve dini anlayışlar <http://www.public.asu.edu/~rkilinc/yorum3.htm> (17.05.2004)
- Aras Ş, Orçin E, Özkan S. ve ark. Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencilerinin cinsel tutum ve davranış özellikleri. *Sağlık ve Toplum* 2004; 14: 78- 87
- Devlet İstatistik Enstitüsü. http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi.htm. (21.05.2003)
- Özeruz, B. Lise ve yüksek öğrenime devam eden öğrencilerin cinselliğe ilişkin bilgi düzeylerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. 1999.
- Aral SO, Fransen L. STD/HIV prevention in Turkey: planning a sequence of interventions. *AIDS Education and Prevention*, 7, 1995: 544- 53
- Amnesty International-Turkey. Türkiye: Aile içi şiddete karşı mücadelede kadınlar <http://www.amnesty-turkiye.org/index.php3?index=ozdais0206200403#en52> (10.12.2004)
- Yates A. Childhood sexuality In: Lewis M(ed). *Child and Adolescent Psychiatry-A Comprehensive Textbook*. Third edition. Lippincott Williams & Wilkins: USA 2002: 274- 86.
- Kaplan HI, Sadock B J Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry. USA: Maryland, Williams and Wilkins, 1998.
- Ekşi, A. Çocuk, Genç, Ana Babalar. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
- Kulaksızoğlu A. Gençlik, Cinsel Eğitim ve Üreme Sağlığı kitabı. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul, 1995.
- American Academy of Pediatrics (AAP). Sexuality education for children and adolescents. *Pediatrics* 2001; 108: 498- 502
- Haggström-Nordin E, Hanson U & Tyden T. Sex behavior among high school students in Sweden: Improvement in contraceptive use over time. *J Adolesc Health* 2002; 30: 288- 95.
- Radikal. TV bağımlısı olduk. *Radikal* (24.10.2004)
- Birgün. Töre terörü eğitime de engel. *Birgün Gazetesi* (14.12. 2004)
- Duyan V, Ünal F, Çok F, Ünal S. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda ailelerin ve gençlerin bilgilendirilmesi. *HIV/AIDS* 2001; 4 (1) Ocak-Şubat-Mart S:11- 15.
- Bulut A. Çocuklukta cinsel eğitim. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi* 1998; 2(2): 53- 7
- Yılmaz T. Ergenlere yönelik üreme sağlığı eğitimleri ve ergenlik dönemi değişim projesi (ERDEP) (poster bildirisi) 2. Uluslararası Adolesan ve Sorunları Kongresi, Kapadokya (Özet kitabı) 2001: 200.
- Seminer Gençlik Cinsel Eğitim ve Üreme Sağlığı kitabı. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul, 1995.
- Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. Türk Ailesine ilişkin demografik bilgiler (2001) (DPT verileri) <http://aile.gov.tr/aileist.htm>. (21.5.2003).
- Aşkun D. Türk Üniversite öğrencilerinin cinsel tutum ve davranışlarının bir incelemesi: Cinsiyet farklılıklarına kültürel bir bakış. Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2000.
- Kaplan P. Cinselliği bilmiyorlar. *Radikal* <http://www.radikal.com.tr/2000/01/12/turkiye/cin.shtml>. (12.12.2000).
- Gupta N, Mahy M. Sexual initiation among adolescent girls and boys: trends and differentials in Sub-Saharan Africa. *Arch Sex Behav* 2003; 32: 41- 53.
- Savaser S. Knowledge and attitudes of high school students about AIDS: A Turkish Perspective. *Public Health Nursing* 2003; 20: 71- 9.
- Ungan M, Yaman H. AIDS knowledge and educational needs of technical university students in Turkey. *Patient Education and Counseling* 2003; 51: 163- 7.
- Aydoğan A. Marmara Üniversitesi araştırdı: Türk gençliği cinselliği bilmiyor. *Milliyet* <http://www.milliyet.com/2001/05/19/yasam/yas03b.html>. (19.5.2001)
- Dönmez L. Akdeniz Üniversitesi Turizm Yüksek Okulu ve Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu öğrencilerinin cinsel

- tutum ve davranışları. HIV/AIDS 1999; Ekim-Aralık 2(4): 147- 51.
30. Gökengin D, Yamazhan T, Özkaya D. et al. Sexual knowledge, attitudes, and risk behaviors of students in Turkey. *Journal of School Health*, 2003; 73: 258- 63.
31. Nüfus. İzmir Valiliği www.izmir.gov.tr/izmirhakkinda/nufus.htm (21.12.2003)
32. Gander MJ, Gardiner HW. *Child and Adolescent Development* (Çev: Onur B) İmge Kitabevi, Ankara, 1981
33. Leitenberg H, Detzer MJ, Srebnik D. Gender differences in masturbation and the relation of masturbation experience in preadolescence and/or early adolescence to sexual behavior and sexual adjustment in young adulthood. *Arch Sex Behav* 1993; 22: 87- 98.
34. Feldmann J, Middleman A. Adolescent sexuality and sexual behavior (Adult and pediatric gynecology) *Cur Opin Opstet Gynecol* 2002 14; 489- 93.
35. Kaya S. Gençlerin cinsel bilgi, tutum, davranışları üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Halk Sağlığı ABD, 1991.
36. Stein TS. Homosexuality and homosexual behavior. In: Sadock BJ, Sadock VA (eds). *Comprehensive Textbook of Psychiatry*. Seventh edition. USA: Lippincott Williams & Wilkins 2000.
37. Stallworth J, Rooffe M, Clark LF, Ehiri JE, Mukherjee S, Person S, Jolly PE. Predictors of sexual involvement among adolescents in rural Jamaica. *Int J Adolesc Med Health* 2004;16: 165-78.
38. Adamu R, Mulatu MS, Haile SI. Patterns and correlates of sexual initiation, sexual risk behaviors, and condom use among secondary school students in Ethiopia. *Ethiop Med J* 2003; 41: 163- 77.
39. Slap GB, Lot L, Huang B, Daniyam CA, Zink TM & Succop PA. Sexual behaviour of adolescents in Nigeria: cross sectional survey of secondary school students. *British Medical Journal* 2003, 326: 15.
40. Berne L, Huberman B. *European Approaches to Adolescent Sexual Behavior and Responsibility*. Alford S (ed) *Advocates for Youth*. Washington DC, 1999. <http://www.advocatesforyouth.org/publications/european.pdf>. (12.01.2005)
41. Wellings K, Nanchahal K, Maccodowall S, et al. Sexual Behavior in Britain: early heterosexual experience. *Lancet* 2001; 358: 1843- 50.
42. Glaziou P, Bodet C, Loy T, Vonthanak S, et al. Knowledge, attitudes and practices of university students regarding HIV infection, in Phnom Penh, Cambodia, *AIDS* 1999; 13: 1982- 3.
43. Schmidt G, Klusmann D, Zeitzschel U. et al. Changes in adolescents' sexuality between 1970 and 1990 in West-Germany. *Arch Sex Behav* 1994; 3: 489- 513.
44. *Advocates for Youth*. Adolescent sexual behavior. 1.Demographics <http://www.advocatesforyouth.org>. (21.05.2003)
45. Ford K, Sohn, W, Lepkowski J. American adolescents: Sexual mixing patterns, bridge patterns, and concurrency. *Sexually Transmitted Diseases* 2002; 29: 13- 9.
46. Peterson FL, Walker L, Whatt TJ, Rheinboldt K, White C, Hogkinson M. Evidence-based sexuality education. *American Public Health Association 2003 Annual Conference* San Francisco, California November 18, 2003. <http://apha.confex.com/apha/responses/131am/397.doc> (16.03.2005)
47. National Library of Medicine. Chapter 1--Substance Use Among Adolescents. *Health Services / Technology Assessment Text*. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/bv.fcgi?rid=hstat5.section.56308> (28.04.2005)
48. He K, Kramer E, Houser RF. et al. Defining and understanding healthy lifestyles choices for adolescents. *J Adolesc Health* 2004; 35: 26- 33.
49. Abdullah AS, Fielding R, Hedley AJ. Understanding sexual risk taking behaviour in Hong Kong university students. A health promotion perspective. *Prev Med* 2003; 37: 311- 8.
50. Burazeri G, Roshi E, Tavanxhi N, Orhani Z, Malo A. Sexual practices of undergraduate students in Tirana, Albania. *Croat Med J* 2003; 44: 80- 5.
51. Magnusson C. Adolescent girls' sexual attitudes and opposite-sex relations in 1970 and in 1996. *J Adolesc Health* 2001; 28: 242- 52.
52. Talasek ML, Norr KF, Dancy BL. Building teen power for sexual health. *J Transcult Nurs* 2003; 14: 207- 16.
53. *Advocates for Youth*. Adolescent sexual health in Europe and the US-Why the difference? Access Date: 2003 <http://www.advocatesforyouth.org>.
54. Orji EO, Esimai OA. Introduction of sex education into Nigerian schools: the parents', teachers' and students' perspectives. *J Obst Gynecol*. 2003; 23: 185- 8.
55. CDC from the Centers for Disease Control and Prevention. Trends in sexual risk behaviors among high school students-United States, 1991-2001. *JAMA* 2002; 288: 1842- 4.
56. Schaalma HP, Abraham C, Gillmore MR. Sex education as a health promotion: what does it take? *Arch Sex Behav* 2004; 33: 259- 69.